

NOVÁK VERONIKA:

A MÁTYUSFÖLDI TELEPÜLÉSEK TÖRTÉNELMI PECSÉTJEIRŐL

Mátyusföld alatt rövid tanulmányunkban a Dél-Szlovákiában található mai galántai és vágsellyei járás azon területét értjük, amely Szenc vonalától délre a Vág és a Kis-Duna közt terül el, hozzávéve azon településeket a Vág bal partjáról, amelyek közvetlenül a folyó mellett találhatók. Persze a Mátyusföld földrajzi meghatározása alatt sokkal nagyobb területet is lehet értelmezni.¹

A községi pecsétek használatának kezdetei az általunk kutatott régióban a 15. századra vezethető vissza, és természetesen a hiteles okiratok kiadásával függ össze, vagyis a községi pecséthasználat itt is az írásbeliség bizonyos fokán jelenik meg. Összesen 55 településnél vizsgáltuk az első községi pecsét előfordulását, a pecsétnyomó, illetve a pecsétkép esetleges változását.

A legrégebbi községi pecsétek használta szorosan összefügg a települések jogi státuszával, vagyis kimondhatjuk, hogy a magasabb jogi hatáskörrel bíró községeknél korábban jelent meg a saját pecsét. Régiókn települései közül a legkorábról Szered mezőváros pecsétjét ismerjük. A pecsétkép városfalból kinövő tornyot ábrázol, amelyhez két oldalt vékony vonallal összekötött további két kis torony kapcsolódik. A háromtornyú városfal ábrázolása, amely körül gótikus betűből álló körirat: SIGILLUM DE SERED van, a mezőváros elöljárói által kiadott 1461-es levélen maradt meg.² A Bertényi Iván kutatásai alapján közöltekből kiindulva leszögezhetjük, hogy ez az ábrázolás egykori várispáni központra utal,³ ilyen háromtornyú városfal ábrázolás ugyanis több magyarországi településnél ismert. Várispáni központ régióinkban eredetileg az egykori semptei vár volt, amely azonban a Vág folyó mederváltoztatása következtében a Vág túlsó oldalára, vagyis Szeredhez került. A legújabb régészeti leletek a semptei várról azt is igazolták, hogy erős központi toronnyal rendelkezett, tehát a vár ábrázolása is szóba jöhet a szeredi pecsétkép magyarázatánál. Kétségtelen azonban az a tény, hogy a pecsétkép tanúsága szerint a Vág folyó már 1461 előtt megváltoztatta medrét. A mezőváros a 15. századtól a 20. század közepéig természetesen több pecsétnyomót, majd modern pecsétet használt, az eredeti pecsétkép, vagyis a háromtornyú városfal ábrázolása ezeken csak némileg változott.

¹ Mátyusföld fogalmáról bővebben: NOVÁK Veronika: Mátyusföld történelmi meghatározása. In: Mátyusföld, II. Szerk. Bukovszky László. Komárom – Dunaszerdahely, 2005. 21–23.

² Archiv hlavného mesta SR Bratislavy (Pozsony Város Levéltára, a továbbiakban PVL), Oklevelek, leltári sz. 3379.

³ BERTÉNYI Iván: Új magyar címertan. Bp., 1993. 93.

Az egykori mezőváros Sempte legrégebb pecsétje ugyancsak a 15. századból ismert, egy 1472-ben kiadott okiraton fordul elő első ismert lenyomata.⁴ Pecsétképében előtűnő lovat találunk, a pecsét körirata pedig SIGILLUM OPIDI SEMPT(!) utal a község jogi státuszára. Elképzelhető, hogy a ló ábrázolása a helyi templom védőszentjére, Szent Mártonra utal. A település eredeti pecsétképét megtartotta a 19. századig, bár jöllehet több pecsétnyomót készített.

Időrendi sorrendben a mátyusföldi régió harmadik legrégebb községi pecsétlenyomatát Vágsellye mezőváros 1543-ban kelt iratán találjuk.⁵ A pecsétképben pajzsra helyezett, két oldalt búzakalással kísért ekevas van. A pajzs fölé országalma került. Míg az ekevas a mezőváros lakóinak foglalkozására utalhat, az országalma nem kizárt, hogy azt a tényt akarja közvetíteni, hogy a mezővárosnak eredetileg a földesura által a 16. század elején ajándékozott kiváltságait az uralkodó, Ferdinánd király 1536-ban megerősítette, vagyis a mezőváros királyi kiváltságokkal rendelkezett. Ugyanezen pecsétkép található a mezőváros 17. század elejéről származó pecsétjében is. Ennek körirata: SIGILLUM OPPIDI SELLYENSE.⁶ A pecsétkép megváltoztatására csak 1774-ben került sor, amikor karmiban kardot tartó kétfejű sas került Vágsellye pecsétjébe,⁷ ami minden bizonnyal azzal függött össze, hogy a mezőváros a jezsuita rend feloszlatása után a királyi kamara birtoka lett. Korábbi kiváltságait II. József azonban így is megerősítette. A kétfejű sast ábrázoló pecsét körirata SIGILLUM OPPIDI LIBRERI ET REGII SELLIENSIS-re módosult. A mezőváros néhány évtized múlva eredeti pecsétjéről teljesen megfeledkezett, és amikor pecsétjéről kérdezték, csak a kétfejű sast ábrázoló ezüst pecsétnyomójára hivatkozott.⁸

Az általunk kutatott régióban még két, egykor mezővárosi, ma városi ranggal rendelkező település pecsétjéről kell szólnunk. Galánta pecsétjének kutatása több érdekes mozzanatra mutat. Már a város első történelmi áttekintésének elkészítésekor, 1987-ben kiderült, hogy nemesi településnek számított, de a monográfia készítésekor pecsétje még ismeretlen volt a szakirodalomban. Kutatásaink során

⁴ PVL, Oklevelek, leltári sz. 3638.

⁵ Štátny archív v Bratislave – pobočka Trnava (Nagyszombati Fiókleveltár, a továbbiakban NFL), Nagyszombat város iratai, Missiles, 1543.

⁶ Uo. 1610.

⁷ Štátny archív v Nitre (Nyitrai Állami Levéltár, a továbbiakban NyÁL), a Nyitrai Kerületi Bíróság iratai (a továbbiakban KB), úrbéri peres iratok.

⁸ Uo., Nyitra megye, alispáni iratok, 1882.

bukkantunk rá a mezőváros temploma védőszentjét, Szent Istvánt ábrázoló pecsétjére.⁹ Mivel azonban a ma létező templom csak a 19. század elején épült, arra a kérdésre kellett feleletet keresni, hogy a pecsétnyomó az egykori galántai templom, avagy az új templom védőszentjének ábrázolása. Mivel a pecsét körirata latin: SIGILLUM NOB OPPIDI GALANTHA, a pecsétet eredetileg korábbra kelteztük, azonban közelebbről megismerve a nemesi települések pecséthasználatának előfordulását, minden bizonnyal Galánta pecsétje csak a 18. század végén, illetve a 19. század elején készülhetett.

A régió további városa Diószeg, ennek legkorábbi fennmaradt levelét, amelyre előjárói pecsétet nyomtak, 1576-ból ismerjük. A lenyomat nagysága bizonyítja, hogy a pecsételéshez gyűrűspecstet használtak, ami nem utal községi szimbólumra. További pecsétje a mezővárosnak a 18. századból ismert, mivel azonban alakja nyolcoldalú mértani alakzat, minden bizonnyal korábbi, 17. századi keltezésű. A pecsétképben mesterjegy van

ábrázolva, amely fölött DD betűk vannak. A betűk Ladislav Vrtel szlovák heraldikus szerint *Deutsch Dioszeg*, vagyis Németdiószeget jelölnek. A mezőváros ezt a pecsétjét használta a 19. század közepéig, amikor megváltoztatta eredeti pecsétképét. A helyi templom védőszentje, Szűz Mária, valamint a gyermek Jézus alakjának ábrázolása kapott helyet mindkét Diószeg, Német- és Magyardiószeg új pecsétjében. Magyardiószeg esetében a gyermeket tartó Szűz Mária, mint királynő van ábrázolva, fején koronával és glóriával, Németdiószegnél Szűz Mária fejét csak fátyol borítja.

A régió falvai közül a legrégebbi pecsétlenyomóra való utalást Súr településről ismerjük. Az egykori pecsétlenyomó felújításánál ugyanis belevésték a köriratba az 1544-es évet. A pecsét köriratának szövege is érdekes: SIGILLUM TRIUM SUR, vagyis három Súr nevű település közös pecsétet használt. A három Súr pontos lokalizációja kissé kérdéses, mivel a középkori oklevelek Pozsony megyén belül is több Súr nevű települést említenek. Az általunk kutatott régióban előfordul Pénteksúr, Nánasúr, Nemessúr, Felsőúr, Hegysúr, Egyházassúr és Szentandrásúr is.¹⁰ Egyházassúr és Szentandrásúr minden bizonnyal egy település megjelölésére szolgált, mivel az egyházassúri templom védőszentje volt Szent András. Valószínűleg Felsőúr és Hegysúr is egy települést rejt, de a települések pontos megjelölésére csak részletes helytörténeti kutatások adhatnak végleges feleletet.¹¹

⁹ Štátny archiv v Bratislave (Pozsonyi Állami Levéltár, a továbbiakban PÁL), Pozsony megye, végrendeletek A VIII 2044.

¹⁰ HÁZI Jenő: Pozsony megye középkori földrajza. Pozsony, 2000. 324–330.

¹¹ A három Súr pecsétjének használatánál meg kell említeni, hogy Nagyszombat közelében, tehát ugyancsak Pozsony megye területén további Súr nevű települések ismertek: Nagysúr, Várasúr és Általsúr. Emiatt a múltban tévesen ezen három település pecsétjeként tüntették fel némely munkák az általunk Pozsonyhoz közelebb fekvő Súr települések pecsétjét. A kérdés helyes megítélését bonyolítja az a tény is, hogy a 16. század elején ezek a birtokok a Rozsonyi család kezében voltak, vagyis egy földesuruk volt.

Az 1544-es évszámot feltüntető pecsét fellelhető 1790-ben is.¹² Néhány évvel korábban azonban egy 1777-es okiraton fennmaradt a SUR & SONCZ köriratú pecsét is. Mindhárom pecsétkép azonos, ekevasat és csoroszlyát ábrázol. A 19. században Hegysúr használta tovább ugyanezt a pecsétképet, most már csak HEGY SÚR körirattal.¹³ Külalakja alapján ítélve ez a pecsétnyomó minden bizonnyal még a 18. század végén keletkezett.

A 16. század végén már az ismert mátyusföldi középkori település, Deáki is használt pecsétet. A pecsét lenyomata bizonyítja, hogy nem eredeti községi pecsétről lehet szó, hiszen körirata teljesen szokatlan: SOLUM CHRISTUS SPES MEA, vagyis „Csak Krisztus az én reménységem”, a pecsétkép egy T alakú kereszt, amelynek két oldalán elválasztva találjuk a Deák szót. A pecsét átmérője 24 mm.¹⁴ A falu ezen pecsétje 1599-ből két levélen maradt fenn. A pecsétkép és a felirat is arról tanúskodik, hogy a község kihasználta valamely, számunkra eddig pontosan nem ismert

egyházi személy, avagy rend képviselőjének pecsétjét. A T (tau) kereszt az antoniták rendjének volt a szimbóluma, a rend Pozsonyban tevékenykedett a 16. században, írásos tevékenységéről eddig nem ismerünk adatokat. Deáki a 18. században új pecsétet kezdett használni, amelynek pecsétképében ekevasat és csoroszlyát találunk. Legrégebbi lenyomata 1773-ból ismert, de jóval korábbi lehet. Köriratát DHP rövidítés (Deáki helység pecsétje) helyettesíti. A falu további pecsétlenyomója is még a 18. században készült. Ennek felirata már DEÁKY, vagyis a település neve. A 19. századi falusi pecsétlenyomóban,

amelynek pecsétképe változatlan, a DEÁKI szó korábbi Y végződését I-re változtatták.¹⁵

Meglehetősen korán, már 1608-ban találkozunk Alsószerdahely pecsétjével is. Ez a település a pecsét előfordulásának idején még mezővárosi ranggal rendelkezett. Mivel az esztergomi érsekség tulajdona volt, pecsétképében püspökbortot tartó püspököt találunk. A pecsét körirata pedig SIGILUM OPPIDI SZERDAHÉL.¹⁶ Minden bizonnyal a település már a 18. században elvesztette mezővárosi

¹² PÁL, Pozsony megye, törvényszéki iratok, Deáki

¹³ Uo.

¹⁴ Az egyik lenyomat: NOVÁK, Jozef. Slovenské mestské a obecne erby, Martin, 1972. (a továbbiakban NOVÁK, 1972.) 140. szerepel, ennek körirata csak részben volt olvasható. A körirat másik részét Balogh Ádám pozsonyi levéltáros által a megyei iratok egyikén talált lenyomat alapján sikerült elolvasnunk. Balogh kollégának ezúton is köszönöm kutatásaimhoz nyújtott segítségét!

¹⁵ PÁL, Pozsony megye. úrbéri iratok, Deáki

¹⁶ NFL, Nagyszombat város iratai (a továbbiakban NV), missiles, 1608.

rangját, az 1712-ben készült pecsétnyomója már csak SIGILLUM VAGHSZERDA-HELIENSE ANNO DMI 1712 köriratot tartalmaz.¹⁷ Pecsétképét a település a 19. század közepéig megtartotta.

A régió további két települése, Vága és Zsigárd tartozott még az esztergomi érsekség tulajdonába. Ezek pecsétképe utal a birtokviszonyra, hiszen mindkettőjüknél Szent Adalbertet, az esztergomi egyházmegye védőszentjét ábrázolja a pecsétkép. Zsigárd esetében a legrégebbi pecsét egy 1695-ben kelt okiraton maradt fenn. Szent Adalbert itt a jobb kezében három íjjat, bal kezében kettős keresztet tart. A gyöngye minőségű lenyomaton¹⁸ található körirat SIGILLU(M) COMMUNITATIS OP(PIDI) arra enged következtetni, hogy Zsigárd is rendelkezett rövid időre – minden bizonnyal a törökök kiűzése után – bizonyos kiváltságokkal. A település további pecsétnyomója 1747-ből való, ekkor már mint falu szerepel SIGILLUM POSSESSIONIS ZSIGÁRD 1747 körirattal.¹⁹ A pecsétkép ebben, valamint a 19. században felújított pecsétnyomóban is változatlan.

Vágának, amely ugyancsak az esztergomi érsekség birtoka volt, a legrégebbi ismert tipárium 1689-ből származik. A köriratban szerepel az év, valamint a S. ADALBERTUS VÁGA FALU PECSÉTJE megjelölés.²⁰ A pecsétkép ismét az egyházmegye védőszentjét ábrázolja, jobb kezében három íjjal, bal kezében kettős kereszttel. A pecsétkép különbözik a Zsigárdiétól nemcsak az évszám miatt, de ebben a pecsétképben Szent Adalbert püspöki sapkája belenyúlik a köriratba, vagyis annak szövege nem alkot teljes kört. Vága a 19. században, 1840-ben újabb pecsétnyomót készített, ebben a köriratban a „falu” szót a „helység” szó váltotta fel.

Érdekes jelenséggel találkozunk a pecsétképet illetően Mátyusföld azon településeinél, amelyek a Kis-Duna, Dudvág és Feketevíz, illetve azok mellékágai által bezárt szigeten feküdtek. Feketenyék pecsétképe csónak fölé helyezett rákot ábrázol, a pecsét körirata PAGUS NEIK 1688. A település még a 19. században is ezt a pecsétképet használta felújított pecsétnyomójában.

A másik település, Viszkelet legrégebbi pecsétnyomója 1686-ból származik, pecsétképe rákot és halat ábrázol, körirata VISZKELET 1687, a 19. században felújított

¹⁷ PÁL, Tipáriumgyűjtemény, leltári sz. 68.

¹⁸ Uo., Pozsony megye, kongregációs iratok, 1695. Fasc. 10. No. 4.

¹⁹ NyÁL, KB, Zsigárd I. sz. doboz

²⁰ Slovenský národný archív v Bratislave (Szlovák Nemzeti Levéltár, a továbbiakban SZNL), Az Esztergomi Érsekség iratai, Nagyszombati uradalom, falusi bírák iratai, 40. sz. doboz

pecsétnyomón a rák és a hal elhelyezése fordított, de ábrázolásuk változatlan.²¹

Alsószelei község egy része ugyancsak a két folyó által bezárt területen található. A falu legrégibb pecsétjével egy 1714-ből származó okiraton találkozunk.²² A pecsétképben nádból font halfogó verse található, amelyet négy virág kísér. Az 1769-ből származó falupecsétben már csak a verse látható, fölötte A S (Alsó Szeli) kezdőbetűkkel. A 19. században felújított pecsétnyomó képe a korábbi verse formáját kopírozza, körirata ALSÓ SZELEI KÖZSÉG PECSÉTJE és a pecsétkép oldalain A S betűk vannak.

Tallós falu ugyancsak a már említett egykor szigetet képező területen feküdt. Pecsétjének legrégebbi lenyomatát egy 1671-es iratról ismerjük.²³ A pecsétképben egy csónakra keresztbe helyezett evező és kajmó található, amely fölött szívből kinövő rózsza van. A pecsétképben a P V T kezdőbetűk olvashatóak, aminek jelentése: *Possessionis urbarialis Tallos* lehet.²⁴ A falunak további pecsétjét 1791-ből ismer-

jük. A csónak fölé itt is evezőt és a kajmót helyeztek, de az ezek fölé helyezett szívből itt csak ág nő ki. Körirata POSSESSIO TALLOS 1791.²⁵ A 19. században használt falusi pecsétkép visszatért a korábbi ábrázoláshoz, de a csónak fölé fordított sorrendben helyezték a kajmót és az evezőt, és a szívből kinövő rózsának pedig nincsenek a pecsétképben szárai. A pecsét körirata magyar nyelvű: TALLÓS KÖZSÉG PECSÉTJE.²⁶

Tallós szomszédságába találjuk Vezekényt, amelynek ugyancsak a vízzel összefüggő pecsétképe van. Legrégebbi előfordulását egy 1790-es községi levélről ismerjük, a pecsétképben barokk pajzsra helyezett csónakot és benne két

²¹ Uo., A Sempstei Uradalom (a továbbiakban SU) iratai, 29. sz. doboz, a felújított pecsétnyomó PÁL, Tipáriumgyűjtemény, leltári sz. 2.

²² VRTEĽ, L.: Dolné Saliby, Verejná správa 4/1995. 34.

²³ NOVÁK, 1972. 354.

²⁴ Itt jegyezzük meg, hogy a korábbi szlovák szakirodalom a v betűt a villa szó, vagyis falu rövidítésének vélte. Tallós és a csaknem vele egyidőben kialakult Nádszeg történelmének behatóbb vizsgálata magyarázza a v betű urbanialis megfelelőjét. Tallós az Eszterházi család úrbéres falujának számított a 17. században. Nádszeg pecsétjébe feltüntették a szerződéses falu kifejezést, vagyis Tallós és Nádszeg esetében a pecsétben szereplő kezdőbetűk, illetve körirat a falu jogi állására is utal.

²⁵ SZNA, SU, 24. sz. doboz

²⁶ PÁL, Tipáriumgyűjtemény, leltári sz. 73.

evezőst láthatunk. Minden bizonnyal ez a pecsét is már a 17. században keletkezett. Kőrirta magyar nyelvű: VEZEKIN HELYSIG.²⁷ A település ezt a pecsétképet használta a 19. században is.

Vezekénytől kissé északabbra fekszik Hidaskürt falu, e település pecsétjét 1769-ből ismerjük, a pecsétképben malomkerék látható, a kőriratban pedig a falu elnevezése VÁMOS KÜRT alakban.²⁸ Annak ellenére, hogy a falu ilyen elnevezését sem a magyar sem a szlovák helynévszótárak nem ismerik, azt hogy Hidaskürt faluról van szó, a levél dátumában szereplő H. Kürt megjelölés bizonyítja. A falu további pecsétnyomója 1853-ban készült, ennek pecsétképében már két oroslán tartja a malomkereket. Kőrirta: HIDASKÜRTH KÖBSÉG (!).²⁹

A már említett Dudvág és Kis Duna által bezárt terület déli részén fekszik Nádszeg falu, eredetileg Nagyszeg néven fordul elő. A település a 16. században jött létre, és a semptei várhoz tartozott. A falu legrégebbi pecsétjét egy 1671-es iraton találjuk.³⁰ A pecsétképben borját szoptató tehenet láthatunk, a kőriratot a NF rövidítés helyettesíti (Nagyszeg Falva) A település további pecsétjét a 19. századból ismerjük. Ennek kőrirta: NÁDSZEGH ÖRÖKÖS SZERZŐDÉSI HELYSÉG PECSÉTJE.³¹ A pecsét a településről nemcsak azt árulja el, hogy szerződés alapján adóztak földesuruknak, a semptei uradalomnak, de azt is, hogy főképp marhatenyésztéssel foglalkoztak.

Ugyancsak a semptei uradalom régi településének számít Felsőszeli. Pecsétképében templomot látunk, aminek külön érdekessége, hogy az 1686-ban előforduló pecséten a templomtorony tetején kakas van, míg a 18. század második felében használatos pecsétjében a templom tornyán keresztet találunk. A település a 19. században a pecsétképébe levő templomtoronyra ismét a kakast vésette. A pecsétkép ez esetben sejteti azt a tényt, amelyet a fennmaradt levéltári anyag is bizonyít, hogy komoly ellentétek voltak a katolikus és protestáns lakosok között a templom használatát illetően.

Mátyusföld déli részén fekszik Negyed falu, amely a nyitrai püspökség birtoka volt. Legrégebbi pecsétjét egy 1779-es iraton találjuk. Mivel a pecsét nyolcoldalú alakzatú,

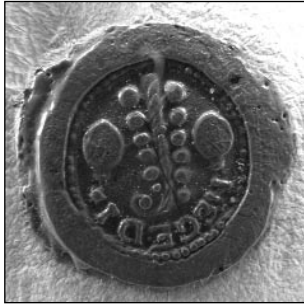
²⁷ Uo., capsza 9, conv. 10, fol. 4.

²⁸ Štátny archív v Bratislave – pobočka Šaľa (Vágsellyei Fiókleveztár, a továbbiakban VFL), Somorja város iratai, 1790.

²⁹ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MOL), Altenburger pecsétgyűjtemény, Pozsony megye, 142. sz.

³⁰ NOVÁK, 1972. 363.; SZNA, SU. úrbéri iratok, leltári sz. 98.

³¹ PÁL, Tipáriumgyűjtemény, leltári sz. 55.

minden bizonnyal még a 17. században keletkezett. Pecsétképe valószínűleg a falu lakosainak foglalkozására utal, középen hagymafüzért ábrázol, amelyet két oldalt egy-egy káposztafej egészít ki. A pecsétkép felső részén a NEGIEDI szó olvasható.³² A 18. század végén a település további pecsétnyomót is használt, változatlan pecsétképpel, csak a pecsét alakja vált klasszikus kör alakúvá. 1832-ban újabb negyedi pecsét lenyomatával találkozunk.³³ Itt a pecsétképben levő növény minden bizonnyal már káposztavirágot ábrázol, mellette kétoldalt káposztafej van. A faluban a káposztatermelés a közelmúltig nagy jelentőséggel bírt.

Negyed mellett fekszik Vágfarkasd falu, amely a 18. század végén mezővárosi rangot, vásártartási jogot kapott I. Ferenc császártól. A falu legkorábbi pecsétjét 1713-ból ismerjük. A pecsétképben egy nagy fa található, körirata: *FARKASD FALWA 1713*.³⁴ A fa nem kizárt, hogy az akkor legjelentősebb földesúrhoz, a Kaunitz családhoz való kötődésre utal, akinek a címerében egy leveles gally van. Farkasd a fát ábrázoló pecsétjét a mezővárosi rang megszerzéséig használta. 1810-ből ismert pecsétjében középen egy fa látható, amelyhez kétoldalt egy-egy ló ágaskodik. A pecsét körirata: *SIGILLUM OPPIDI FARKASD AO O 1812*³⁵, ami utal a település megváltozott jogi helyzetére. Az 1831-ben készült pecsétnyomó meghagyta a pecsétképet, csak a fa alakja, valamint a lovak ábrázolásai változtak némileg. A pecsét körirata már magyar nyelvű: *FARKASD MEZŐVÁROS PECTSE(!)*. A falu egyidejűleg mindkét utóbb említett pecsétjét alkalmazta. 1852-ben újabb pecsétnyomót készítettek, amelyben a korábbi ábrázolás megmaradt, körirata *FARKASD M. VÁROS 1852*³⁶ lett. Az eredeti pecsétkép megváltozására minden bizonnyal azért került sor, mert a Kaunitz család elvesztette eredeti pozícióját és a falu földesurai a Károlyiak lettek. A településen nagyobb számú kisenemes élt, ezek nagy része a 19. században katonai mének nevelésével foglalkozott, tehát így kerültek a lovak a pecsétképbe. Érdekességként itt megemlítjük, hogy a hivatalos szlovák szakirodalomban a fához ágaskodó lovakat farkasoknak vélték, így a falu beszélő címeréről beszéltek. Ennek alapján került sor a település újkori, 1990 utáni hivatalos pecsétjének megalkotására, és e téves hit alapján kerültek abba farkasok. Miután azonban

³² NyÁL, A Nyitrai Püspökség gazdasági iratai, Fasc. 31.

³³ Uo.

³⁴ NyÁL, Nyitra megye, úrbéri iratok, Fasc. 1. No. 7.

³⁵ Uo., KB, Farkasd

³⁶ Uo.

A mátyusföldi települések történelmi pecsétjeiről

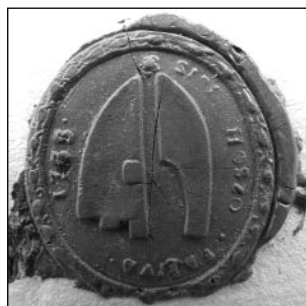
a falu részletes történelme 2003-ban feldolgozásra került, kiderült, hogy tévedés történt a falu pecsétjének magyarázatánál.³⁷

A községi pecsétképek kiválasztásánál szerepet játszott a falu jellegzetes geográfiai fekvése. Vágvecse esetében ez abban nyilvánul meg, hogy a pecsétképbe két keresztbe helyezett evezőlápatot véstek, amelyet két oldalt két égitest, a nap és hold ábrázolása kísér. A pecsétkép fölé VV rövidítést tettek.³⁸ A legrégebbi pecsétlenyomatot egy 1770-ben kelt levélen találjuk. A település némi változással ugyanezt a pecsétképet használta a 19. században is. Ennek körirata VVECSE HELSÉG PECSÉTJE.³⁹

A sellyei uradalom jelentős szerepet játszott a régió történelmében. A mezőváros pecsétjének fejlődésére már korábban rámutattunk. Az uradalomhoz még négy település, falu is tartozott. Pered első pecsétjét egy 1661-es iraton találjuk. A pecsétképben levő pajzsra ekevas és csoroszlya került, mindkettő hegyével felfelé mutat. Fölöttük a pajzsfőben két rózsza található. A körirat szövege PECZET PERED.⁴⁰ A falu további öt pecsétképe ismert, mindegyik ekevasat avagy ekevasat és csoroszlyát ábrázol. A 19. század második felében azután az egész eke, és egyéb mezőgazdasági szerszámok ábrázolásai kerültek a falu pecsétképébe.⁴¹

Hosszúfalu ugyancsak a sellyei uradalom települése volt, legkorábbi pecsétjét 1733-ból ismerjük.⁴² A pecsétképben hegyével lefelé álló ekevasat és csoroszlyát találunk. Ugyanezen pecsétkép található a falu további pecsétnyomójában is, amelyet 1802-ig használt. Ekkor a település megváltoztatta eredeti pecsétjét, az új pecsétképbe pedig a templom védőszentjének, a Szentháromságnak az ábrázolása került. A kezében keresztet tartó lény Jézusra, a háromszög alakú dicsfényvel jelzett alak Istenre, a galamb a Szentlélekre és a gömb a Földre utal a pecsétképben. A pecsét körirata HOSSZU FOLUA 1802. A falu ezt a pecsétet használta a 19. század második feléig.⁴³

Ugyancsak a helyi templom védőszentjét ábrázolja Királyfa pecsétje is, amely ugyancsak a sellyei uradalom faluja volt. A pecsétképben Szent Erzsébet látható, aki jobb kezében kötényét fogja, amelyben rózsza van, bal kezében pedig liliomot tart. A pecsét körirata:

³⁷ NOVÁK Veronika: Farkasd. Pozsony, 2002. 87.

³⁸ NyÁL, Nyitra megye, úrbéri iratok, Fasc. 1. No. 6.

³⁹ Uo.

⁴⁰ MOL, Magyar Kamara, városi iratok, E. 213.

⁴¹ SZNL, A Vágsellyei közalapítvány iratai, 101. sz. doboz

⁴² NyÁL, Nyitra megye, úrbéri iratok, Fasc. 1. No. 15.

⁴³ SZNL, A Vágsellyei Közalapítvány iratai, 98. sz. doboz

KIRÁLFALIVA 1733.⁴⁴ A falu 1852-ben új pecsétet kezdett használni, amely gabonakévét, ekét és kaszát ábrázol.⁴⁵

Ugyancsak a sellyei uradalomhoz tartozott Királyrév is, amelyet a 18. század második felében telepítettek újra. 1787-ben készült pecsétnyomója mezőgazdasági szerszámokat, gereblyét, sarlót, kaszát, csoroszlyát és egy csillagot ábrázol. A pecsét körirata:

POSSESSIONIS KIRÁLYRÉV 1787.⁴⁶

A már említetteken kívül az eke, illetve annak részei több mátyusföldi település pecsétjében megtalálható. Ezek közé tartozik Kis- és Nagymácséd, Tótnyárasd, Hodi, Boldog, Egyházfa, Gány és Barakony. Kismácséd legrégebbi pecsétje 1643-ból ismert. A pecsétképből élével felfelé állított ekevasat lehet látni, amelyet két oldalról virágok kísérnek. A köriratot a KM rövidítés helyettesíti.⁴⁷ A település 1695-ből ismert pecsétjében a pecsétképből a virágok száma változott, a köriratot pedig a GKM (Gemeinde Kis Mácséd) helyettesíti.⁴⁸ A településnek volt nyolccsalú geometriai alakzatú pecsétje is, ennek pecsétképe azonos az 1643-ból ismert pecséttel. Pontos adatokat ezen pecsét használatának kezdeteire csak részletes helytörténeti kutatások adnak majd.

Nagymácséd legrégebbi pecsétjét 1649-ből ismerjük.⁴⁹ Pecsétképe megegyezik a Kismácsédival, azzal a különbséggel, hogy a virágok helyett itt csillagok vannak, a köriratot pedig az NM rövidítés helyettesíti. Az 1709-ben készült tipáriumban megváltozott némileg a pecsétkép, az

ekevasra ebben függőlegesen csoroszlyát helyeztek, a körirat pedig NAGY MACSID 1709 lett.⁵⁰ A település ezt a pecsétet használta a 19. században is.

⁴⁴ NyÁL, Nyitra megye, úrbéri iratok, Fasc. 1. No. 15.

⁴⁵ Archiv geodézie a kartografie v Bratislave (Szlovák Földtani Intézet Levéltára), Pozsony

⁴⁶ SZNL, A Vágsellyei Közalapítvány iratai, 97. sz. doboz

⁴⁷ NFL, NV, Missiles, 1643.

⁴⁸ MOL, Altemburger pecsétgyűjtemény, Pozsony megye

⁴⁹ NFL, NV, Missiles, 1649.

⁵⁰ PÁL, Pozsony megye, úrbéri iratok, Nagymácséd. 430. sz. doboz

A mátyusföldi települések történelmi pecsétjeiről

Tótnyárasd legrégebbi pecsétjét egy 1704-es iraton találtuk meg.⁵¹ A pecsétképpen ekevasat, mellette virágszárat láthatunk. A köriratot a NB rövidítés helyettesíti. A 18. században a település még egy pecsétnyomót használt, ebbe az ekevas mellé csoroszlyát és egy faágot vészték. A köriratot itt a TN rövidítés helyettesíti. A település ezt a pecsétnyomót használta a 19. században is.

Hodi falu pecsétjét 1774-től ismerjük.⁵² Pecsétképében az ekevasat és csoroszlyát két oldalt búzakaralász kíséri. A köriratot helyettesíti a HODI elnevezés a pecsétkép fölött. A pecsétet a település a 19. század közepéig használta.

Boldog legrégebbi pecsétjét egy 1696-ban kelt iratról ismerjük. Ekevasat és szőlőmetsző kést ábrázol a pecsétkép, az ekevas alá pedig egy csillag ábrázolása került. A körirat SIGILLUM BOLDOGFALVAIENSI.⁵³ A pecsétet a falu a 19. században is használta.

Egyházfa pecsétképében a hegyével felfelé állított ekevasat félkör elhelyezésben három csillag kíséri. A legrégebbi pecsétlenyomatot 1790-ből találtuk,⁵⁴ de azt a pecsétet használta a falu a 19. században is. Köriratában csak a falu neve, EGYHÁZFA szerepel.

Két település, Gány és a mellette fekvő Barakony esetében a pecsétképben az ekét ábrázolták. Ez azért meglepő, mivel a pecsétképeket inkább bizonyos szimbólumként szoktuk értelmezni. Gány esetében a legrégebbi pecsétet 1772-ből ismerjük.⁵⁵ Körirata csak félkört alkot, szövege POSSESSIO GAN. A pecsétképben szántó emberalak van, az eke közepéből három búzakaralász nő ki. A pecsétet a település a 19. században is használta. Barakonynál a pecsétképet ugyancsak teljes eke képezi, amely fölé gabonakévet helyeztek. A pecsétet egy 1790-ből származó iratról ismerjük.⁵⁶ A körirat itt egész kör. Szövege POSSESSIO BARAKONY. Ezt a tipáriumot minden bizonnyal ugyanaz a kézműves készítette, aki a gányit.

Jánosháza pecsétjét csak a 19. századból ismerjük. Benne szalaggal átkötött három kalászból álló csokrot és sarlót láthatunk. Köriratának érdekessége, hogy feltünteti a falu pontosabb geográfiai fekvését: MÁTYUSFÖLDI JÁNOSHÁZ PECSÉTJE.⁵⁷

⁵¹ PÁL, Pozsony megye, kongregációs iratok, 1704. Fasc. 10. No. 5.

⁵² Uo., 1790. Fasc. 5. No. 9.

⁵³ Uo., 1696. Fasc. 10. No. 4.

⁵⁴ Uo., 1790. Fasc. 56. No. 36.

⁵⁵ NyÁL, A Csuty család iratai, leltári sz. 1.

⁵⁶ PÁL, Pozsony megye, kongregációs iratok, 1790. Fasc. 5. No. 90.

⁵⁷ NOVÁK, 1972. 190.; Szlovák Földtani Intézet Levéltára, Pozsony

A községi pecsétek elkészítésénél közismert, hogy gyakran választották pecsétképnek a helyi templom védőszentjének ábrázolását, esetleg annak atribútumát. Ilyen pecsétképet a már említett két településen kívül további községekben is találunk. A legérdeke-

sebbek közé Szentábrahám község pecsétje tartozik. A falu templomának védőszentje Szent Ábrahám. Alakjának ábrázolása már a falu 18. századi pecsétjéből ismert.⁵⁸ Ebben a pecsétben a pátriarcha egyik kezében keresztet, másikban három liliomot tart. A pecsét körirat nélküli. Ugyancsak a 18. században jelenik meg a falu további pecsétje, ennek pecsétképe a térdelő Izsákot megölni készülő Ábrahámot ábrázolja, körirata SANCTUS ABRAHAM⁵⁹ nemcsak a szent nevét, de egyben a falu nevét is jelenti. A 19. század közepéről 1852-ből származik a település utolsó ismert tipá-

riuma. Benne a pecsétkép annyiban változott, hogy míg az előzőben Ábrahám fia Izsák térdel, az utóbbiban a feláldozását fekvő helyzetben várja.⁶⁰ E pecsétképben az angyal is ábrázolva van. Szent Ábrahám falu esetében a községi pecsét beszélő szimbólumnak tekinthető.

A helyi templom védőszentjének attribútumát ábrázolja Közép Csöpöny pecsétje is. Mivel fiókegyház volt, pecsétképében az anyaegyház, Szered templomának védőszentjének a szimbóluma került. Ez esetben Keresztelő Szent János attribútuma, a zászlót tartó

bárány jelent meg 1736-ban a település pecsétjébe, amelyet a falu a 19. században is használt. Két település, Soponya és Pata, amelyek a Vág folyó bal partján találhatóak ugyancsak a helyi templom védőszentjét ábrázolták pecsétképükben. Soponya esetében a legrégebbi pecsétnyo-

mó 1696-ból származik, és Szűz Máriát ábrázolja a kis Jézussal. A pecsét érdekessége, hogy körirata ECCLESIAE SOPORNIENSIS 1696 JAHR arra utal,⁶¹ hogy egyházi pecsétről van szó, de a pecsétet használó elöljárók községi pecsétről beszélnek a levelükben. A pecsét körirata a további tipárium elkészítésénél megváltozott, az 1771-től

⁵⁸ PÁL, Az adat Balog Ádám által készített pecsétlajstombból való.

⁵⁹ SZNA, SU, 115. sz. doboz

⁶⁰ MOL, Altemburger pecsétgyűjtemény, Pozsony megye

⁶¹ NyÁL, Nyitra megye iratai, úrbéri iratok. Fasc. 1. No. 8.

használt pecsétnyomón csak SOPORNA körirat van,⁶² pecsétképében megmaradt az eredeti ábrázolás. Az 1826-ban készült újabb pecsétnyomón a pecsétkép változott, kezében kelyhet tartó alakot ábrázol, minden bizonnyal szent Jánost. Körirata SOPORNA 1826.⁶³ A pecsétkép megváltoztatásának oka eddig ismeretlen, mivel a templom védőszentje Szűz Mária volt.

Minden bizonnyal ugyanazon pecsétkészítő vésnök készítette Pata pecsétnyomóját, mint Sopornyaét. Nemcsak maga a pecsétnyomó kivitele, körirata, de az a tény is, hogy egy földesuruk volt – a semptei uradalom –, alátámasztja ezt a tényt. Pata első pecsétje Szűz Máriát, mint királynőt ábrázolja, hasonlóan Sopornyaéhoz a körirat ECCLESIAE PATHENSIS 1696 JAHR,⁶⁴ de a levélben, amelyen a pecsét fennmaradt, szó szerint kiírták, hogy a községi pecséttel hitelesítették. A későbbi tipárium, amely 1761-ből való, továbbra is az eredeti pecsétképet vette át, a körirat SIGILL PATHENSE 1761-re változott.⁶⁵ A 19. században a település magyar feliratú községi pecsétet is használt, ennek pecsétképében szőlőfürt, sarló és ekevas látható, ami minden bizonnyal a lakosság foglalkozására utal. A 19. század második felében egy lilomot ábrázoló pecsétnyomót is használt a falu.

A községi pecsétek használata a jobbágytelepülésektől eltérően, később jelenik meg a nemesi falvaknál. Ez persze régiókban is azzal a ténnyel függhet össze, hogy az ilyen település lakóinak saját hiteles pecsétjük volt, és nem volt szükség a kollektív hitelesítő eszközre. Persze az egyre szaporodó adminisztráció végül is szükségessé tette a hiteles pecsét használatát ezeken a településeken is. A nemesi települések közül Réte rendelkezik a legrégebbi pecséttel. A pecsétképben a magyar címet ábrázolják, amely fölött kardot tartó oroszlán van. A pecsét körirata NEMES RETHE PETSETJE.⁶⁶ Az 1850-ben készült további pecsétnyomóban nem változott a pecsétkép, csak a körirat: NS RÉTHE HELYSÉG PECSÉTJE szerepel.⁶⁷

Pusztafödemes szintén nemesi település volt, legrégebbi pecsétnyomója 1832-ben készült. A pecsétképben pajzsra helyezett, első lábával kardot tartó oroszlán van. A pajzs fölött két oroszlán a magyar címet tartja. A pecsét körirata NEMES PUSZTAFÖDÉMES HELYSÉG PECSÉTJE 1832.⁶⁸ Kajal falu pecsétjében pajzsra helyezett, kardot tartó lovas huszár látható, a pajzs fölött nemesi koronával díszített

⁶² Uo.

⁶³ VFL, regionális iratgyűjtemény

⁶⁴ NyÁL, Nyitra megye, úrbéri iratok, Fasc. 2, No. 18.

⁶⁵ MOL, Altemburger pecsétgyűjtemény, Nyitra megye

⁶⁶ PÁL, Az adat Balog Ádám által készített pecsétlajstromból való.

⁶⁷ MOL, Altemburger pecsétgyűjtemény, Pozsony megye

⁶⁸ NOVÁK, 1972. 298.

sisak van. A pecsét körirata: NEMES KAJAL HELYSÉG 1855.⁶⁹ Jóka pecsétjében pajzsra helyezett kardot tartó oroszlán van, a pajzs fölött pedig nemesi címer látható. A pecsét körirata: NAGY ÉS KIS JÓKA HELYSÉG PECSÉTJE. Nebojsza legrégebb pecsétnyo-

mója 1846-ban készült, a pecsétképben két, kardjukat keresztbe tartó oroszlánt láthatunk.⁷⁰ Az oroszlánok mellő lábukkal a magyar koronát tartják. A pecsét körirata NEMES NEBOISZA HELYSÉG PECSÉTJE 1846. A mai Szeredbe beolvadt két egykori nemesi település, Alsó- és Felső Csöppöny. Alsócsöppöny pecsétnyomója 1852-ben készült és kardját kivonva tartó gyalogos huszárt ábrázol.⁷¹ Felsőcsöppöny pecsétjében kardját kivonva tartó lovas huszár van.⁷² Kossút falu pecsétje ugyancsak a 19. század első feléből is-

mert, a pecsétképben pajzsra helyezett kardot tartó felvértezett kart találunk. A pajzs fölé nemesi korona került. A pecsét körirata: KOSSUTH HELYSÉG PECSÉTJE.⁷³ A falu további pecsétnyomója megőrizte az eredeti pecsétképet. Nagyborsa nemesi falu pecsétjét csak a 20. század elejéről ismerjük, a pecsétképben pajzsra helyezett, két szemben álló oroszlán van, amelyek egy íjjat tartanak. A pajzs fölötti sisakból kardot tartó oroszlán nő ki.

Figyelmet érdemel az egykor önálló Újhelyjóka település pecsétje is. A pecsétképben egy fákkal körülvelt, ugrásra készülő szarvas látható. A köriratot az UI (Ujhely Jóka) rövidítés helyettesíti.⁷⁴ A település a klarissza nővérek birtoka volt, akiknek további településein is, pl. a csallóközi Tárnokon, a falu pecsétje szarvast ábrázol. Azon kérdésre, hogy miért éppen ez az állat került a pecsétképbe, pontos választ adni nem tudunk, feltételezzük, hogy a szarvas, mint a jóért vívott harc szimbóluma, talán a klarisszáknak a protestantizmus elleni harcukat próbálja jelképezni, hiszen az általunk kutatott településeken, Újhelyjókán és Tárnokon is jelentős protestáns lakosság volt.

Hosszú időn át nem tudták a szlovákiai pecsétani szakemberek megmagyarázni Nagyfödemes pecsétképét. A falu legrégebbi pecsétnyomója 1696-ból való.⁷⁵ A pecsétképben kulcsot tartó Szent Péter van ábrázolva. Mivel a község templomának védőszentje Szent

⁶⁹ PÁL, Tipáriumgyűjtemény, leltári sz. 182.

⁷⁰ Uo. leltári sz. 13., 71., 92.

⁷¹ MOL, Alttemburger pecsétgyűjtemény, Pozsony megye

⁷² PÁL, Tipáriumgyűjtemény, leltári sz. 70.

⁷³ Uo., leltári sz. 60.

⁷⁴ SZNL, A Vágsellyei Közalapítvány iratai, 308. sz. doboz

⁷⁵ PÁL, Pozsony megye, úrbéri iratok, Nagyfödemes. 441. sz. doboz

Mihály, a pecsétképet hibásnak, indokolatlannak tartották. Hasonló volt a helyzet Dunaszerdahely városának történelmi pecsétképével is, az is Szent Pétert ábrázolta. Csak miután sikerült fellelnünk a két település közti összefüggést állapítottuk meg, hogy mindkét esetben a pecsétkép a földesúr, ez esetben az Egyházyellei Kerület szimbólumából vezethető le. A gellei kiváltságos kerület szimbóluma ugyanis a helyi koraközépkori gótikus templom védőszentjét, Szent Pétert ábrázolja. Nagyfödemes, hasonlóan több településhez, tehát pecsétképével földesurára mutat, illetve annak attribútumát vette át. Ugyanez volt a helyzet Dunaszerdahely esetében is, amely szintén a gellei kiváltságos kerület települése volt.

A földesúr szimbólumát vette át községi pecsétjébe Taksony falu is. Legrégibb pecsétje megegyezik a szeredi pecséttel, a település ugyanis a semptei uradalom faluja volt. A pecsét körirata teljesen szokatlan: KOVÁC BENE CINÁLTATTA TAKSONYIAKNAK.⁷⁶ A falu későbbi pecsétjében, amelyet 1788-tól ismerünk, a háromtornyú városfal ábrázolása némileg módosult, körirat helyett pedig a CT rövidítés került. (Communitatis Taksonyiensis?).⁷⁷ A falu a 19. században új pecsétnyomót készíttetett, ez már mezőgazdasági szerszámokat ábrázol.

Ugyancsak földesurának szimbólumából indul ki Szelőce pecsétképe. A Károlyi család karvalya került e település pecsétjébe. Szelőce legrégebbi pecsétjét 1770-ből ismerjük. Kivitelével a nemesi települések pecsétjére emlékeztet. A pajzsra helyezett karvalyt sisakdíszként kardot tartó griff kíséri. A pecsét körirata: SZELŐCZE.⁷⁸ A falu 19. században használt pecsétjében nem változott a pecsétkép, körirata: SZELŐCZE HELSIG PECTSITJE lett.⁷⁹ Magyarsók falu esetében a pecsétképben ugyancsak családi címer került. A vérével fiókáit etető pelikánt ábrázoló pecsétlenyomót a település már 1703-ban használta. A szimbólum minden bizonnyal a faluban jelentősebb birtokkal rendelkező Méry család címeréből került ki. Ezt a pecsétet használta a falu a 19. században is. A pecsét körirata magyar nyelvű volt: MAGYAR SOOK FALU PECSETE 1703.⁸⁰

A Vág partján fekvő Tornóc falu pecsétképében a magyar címer fordított ábrázolását találjuk. Hogy miért éppen ez került a falu pecsétjébe, nem tudunk pontos választ adni.

⁷⁶ SZNL, SU, leltári sz. 94.

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ NyÁL, Nyitra megye, úrbéri iratok, Fasc. 2. No. 18.

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ Uo.

Csak feltételezzük, hogy ennek egyik oka az lehetett, hogy a szolgabírói székhely bizonyos ideig ezen a településen volt. A falu legrégebbi pecsétnyomója 1758-ban készült.

A mátyusföldi régió községi pecsétjeinek vizsgálata bizonyítja, hogy mezővárosai és községei a kor gyakorlatával összhangban használták községi pecsétjeiket. A pecséthasználat kezdetei a 15. századra nyúlnak, de mivel a 16. századból is csak ritkán maradtak fenn községi iratok, a falusi pecsétek tömeges megjelenését csak a 17. század második felében lehet megfigyelni. A tömeges megjelenés korszaka a 18. század első felével zárható le, és elmondhatjuk, hogy a nemesi településeket kivéve a községek a 18. században rendelkeztek községi pecséttel, amelyek az általuk kiadott iratok hitelességét bizonyították. Magának a pecsételés folyamatának ekkor nagy jelentősége volt, a pecsétnek az iratra helyezése volt a hitelesség jele. A nemesi falvak pecsétjei kissé későbbiek. Ezek kezdetei a 18. század végére, illetve a 19. század elejére nyúlnak, teljes elterjedésük csak a 19. század közepére valósult meg.

A mezővárosi és községi pecsétek körirata már a 17. században is több helyen magyar nyelvű volt, ami a mátyusföldi lakosság anyanyelvére utal. A községi pecsétek minden esetben szorosan összefüggnek a község történelmével. Egyoldalú, csak pecsétani szempontból folyó kutatásuk némelykor helytelen eredményekhez vezetett az elmúlt években Szlovákiában. A mátyusföldi települések pecsétképei az általános gyakorlatnak megfelelően főképp a lakosság foglalkozására és templomuk védőszentjére, valamint kisebb mértékben földesurukra és geográfiai fekvésükre utalnak. A községi pecsétet a regionális történelemkutatás gazdag kútfőinek tekintjük.

VERONIKA NOVÁK:

On the Historic Seals of the Settlements of Mátyusföld, South-Slovakia

The paper analyses the occurrence of the first parish seals as well as the changes that took place in the seals' pictures and signets and the reasons for that in the case of 55 settlements (villages, market-towns) of Mátyusföld, South-Slovakia. An attempt is made to find close connections concerning the geographical location of the settlements, their history, the population's occupation, the patron saint of the church and sometimes the personality of the squire.